

Maatschappelijk draagvlak voor het Nederlandse bos

In 1997 organiseerde de studiekering KNBV een studiedag over het thema 'Van wie is ons bos?' (Schaap & Jansen, 1997). Het thema van deze bijeenkomst weerspiegelde de toenemende aandacht voor de vraag hoe het bosbeheer optimaal op de maatschappelijke wensen afgestemd kan worden. Deze vraag is sindsdien alleen maar sterker geworden, zoals o.a. blijkt uit een reeks van recente studies naar de beleving van en het draagvlak voor het Nederlandse bos (zie Kader 1). Dit artikel vormt de inleiding op een serie over draagvlak en participatie.

Belevingsonderzoek gaat over waarden en hoe die zich uiten in de beleving van mensen en de emoties die dit bij hen oproept. Psychologie speelt bij dit type onderzoek een belangrijke rol. Draagvlakonderzoek gaat ook over waarden, maar richt zich vooral op de houding en het gedrag die hieruit voortkomen. In de context van draagvlak voor natuur probeert men vast te stellen in hoeverre er actieve of passieve steun is voor de natuur en het natuurbeleid (De Boer, dit nummer). Participatie uit zich in gedrag en wordt daarom beschouwd als de meest actieve vorm van draagvlak. Betrokkenheid is meer een aspect van houding en wordt daarom beschouwd als minder actief. (mond. med. T.A. de Boer)

In de meeste studies naar de maatschappelijke wensen ten aanzien van bos staan de opinies

van de bosbezoekers en het algemene publiek centraal. Dit zou wellicht het idee kunnen oproepen dat het maatschappelijke draagvlak voor bossen vooral afhankelijk is van de wensen van consumenten, en dat bossen beheerd zouden moeten worden als een soort 'supermarkt' waar de vraag van de consument allesbepalend is. Deze benadering is echter te simplistisch. Want niet alleen de wensen van de consumenten zijn van belang in het bosbeheer, maar ook de eigen wensen en doelstellingen van de bouseigenaren. Het scala van vormen van bosbezit en van bosbedrijfsstijlen vormt derhalve een belangrijk onderdeel van het maatschappelijk draagvlak voor het Nederlandse bos (Wiersum & Van Vliet, 2000). In de regeringsnota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' worden de twee dimensies van maatschappelijk draagvlak treffend omschreven (LNV, 2000):

"Met 'natuur voor mensen' wordt bedoeld dat natuur moet aansluiten bij de wensen van mensen en goed bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar moet zijn. 'Mensen voor natuur' betekent dat natuur door mensen beschermd, beheerd, bewerkt en ontwikkeld wordt".

Het maatschappelijk draagvlak voor het Nederlandse bos omvat dus niet alleen een positieve publieke waardering, maar ook een positieve inzet van bouseigenaren. Het bosbeleid zou er dan ook mede op gericht moeten zijn om deze twee dimensies van het maatschappelijk draagvlak optimaal op elkaar af te stemmen. In toenemende mate komen daarbij ook de mogelijkheden van pu-

blieke participatie in bos- en natuurbeheer aan de orde (Corten, 1997; Segeren, 1998). In de volgende serie artikelen wordt deze multi-dimensionele benadering ten aanzien van de uitwerking van het begrip draagvlak voor het Nederlandse bos nader uitgewerkt. Hierbij ligt soms de nadruk expliciet op bos, maar vaak gaat het om natuur, bos en landschap in brede zin.

Onderzoek naar maatschappelijk draagvlak voor bos en natuur

De laatste jaren is er in Nederland veel studie gedaan naar diverse vormen van maatschappelijk draagvlak voor bos, natuur en landschap. In eerste instantie stond bij dit onderzoek de vraag centraal hoe de Nederlanders bos en natuur ervaren en welke karakteristieken zij het meest waarderen (Kader 1). Uit dit onderzoek blijkt overtuigend hoe belangrijk de Nederlandse bevolking het bos vindt, met name als een plaats voor verpozing en het vinden van rust.

Een idee achter dit onderzoek was, dat een beter inzicht in de gebruikerswensen en het maatschappelijk draagvlak voor bos, natuur en landschap van belang is voor het formuleren van de doelstellingen van het natuurbeleid. In toenemende mate wordt thans ook nagedacht over de vraag hoe de resultaten van dit onderzoek kunnen doorwerken in de planning van het beheer. Deze meer beheersmatige benadering van het belevings- en draagvlakonderzoek is oorspronkelijk met name ontwikkeld in het kader van het recreatieonderzoek (Wier-

sum, 1998). Als gevolg van deze benadering is er een verdere verdieping in het onderzoek opgetreden, waarbij veel meer aandacht wordt besteed aan het

onderkennen van de wensen van diverse belangengroepen.

Deze meer gedifferentieerde benadering is gebaseerd op twee belangrijke overwegingen. In de

eerste plaats wordt thans niet alleen aandacht besteed aan de beleving en gebruikswensen van de consumenten, maar worden deze in toenemende mate syste-

Kader 1: Overzicht van recent onderzoek op het gebied van maatschappelijk draagvlak voor het bos in Nederland

1997

- Bervaes, J.C.A.M. et al., 1997. Draagvlak voor natuur? Een peiling bij het publiek en bij maatschappelijke organisaties. Wageningen, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek.
- Buijs, A.E. & C.M. Volker, 1997. Publieke draagvlak voor natuur en natuurbeleid. Wageningen, Staring Centrum, rapport 546.
- Foekema, H., 1997. Beeld van het bos. Amsterdam, NIPO.
- Goossen, C.M., F. Langers & J.F.A. Lous, 1997. Indicatoren voor recreatieve kwaliteiten in het landelijk gebied. Wageningen, Staring Centrum, rapport 584.
- Ham, M.H.A. van den, E. Hoogendam, C.L.M. Spinnewijn & R.H.M. Peltzer, 1997. Bos zonder slagbomen. Een kwalitatief onderzoek naar de openstelling en toegankelijkheid van bos. Wageningen, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, rapport 308.
- Pronk, D.M., T.A. de Boer & H.W.J. Boerwinkel, 1997. Aantrekkingskracht van parken op stadsniveau. Wageningen, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, rapport 274.

1998

- Buijs, A.E. en P. Filius, 1998. Natuurbeelden in de praktijk. De invloed van natuurbeelden en natuurvisies op gedrag en mening over het beleid. Wageningen, Staring Centrum, rapport 623.
- Jókovi, E.M. & M.B. Schöne, 1998. Wensen voor recreatie. Wageningen, Staring Centrum, rapport 641.
- Nas, R., 1998. Gedrag, beleving en wensen van de Nederlander ten aanzien van het bos. Nederlands Bosbouw Tijdschrift 70(5): 247-250.
- Veer, M., 1998. De waardering van uitheemse naaldboomsoorten en de wenselijkheid van het verwij-

deren: een onderzoek onder Nederlandse bosbezoekers. Wageningen, Landbouwniversiteit.

1999

- Buijs, A.E., M.H. Jacobs, P. Verweij & S. de Vries, 1999. Graadmeeters beleving. Theoretische uitwerking en validatie van het begrip 'afwisseling'. Wageningen/Bilthoven, Natuurplanbureau werkdocument 1999/19.
- Coeterier, J.F. & M.B. Schöne, 1999. Struinen en landschapsbeleving. Den Haag, Ministerie van LNV, Reeks Operatie Boomhut nr. 5.
- Reneman, D., M. Visser, E. Edelmann & B. Mors, 1999. Mensenwensen. De wensen van Nederlanders ten aanzien van natuur en groen in de leefomgeving. Hilversum, Intomart & Den Haag, Ministerie van LNV, Reeks Operatie Boomhut nr. 6.
- Walter, J., S.A. Calon & S.J. ten Wolde, 1999. De betekenis van natuur en recreatie voor gezondheid en welzijn van mensen. Den Haag, Ministerie van LNV, Reeks Operatie Boomhut nr. 8.

2000

- Buijs, A.E., J.F. Coeterier, P. Filius & M.B. Schöne, 2000. Graadmeeters sociaal draagvlak en beleving. Werkdocument DLO-Natuurplanbureau-onderzoek.
- Elands, B. en J. Lengkeek, 2000. Typical tourists. Research into the theoretical and methodological foundations of a typology of tourism and recreation experiences. Wageningen University, Mansholt Studies 21.
- Filius, P., E.A. Buijs en C.M. Goossen, 2000. Natuurbeleving door doelgroepen. Waarden en wensen van jagers, sportvissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer.

Wageningen, Alterra, rapport 104.

- Hoogstra, M.A. & E.E.M. Verbij, 2000. Community Forestry - participatie in beheer. Nederlands Bosbouw Tijdschrift 72: 63-67.
- Moerdijk, L.J., H.G. de Molenaar & E.E.M. Verbij, 2000. Van 't bos los? Een verkennende studie naar de interactie tussen recreatieve gebruikers en beheerders van het Nederlandse bos. Wageningen, Alterra, rapport 085.
- Overbeek, M.M.M., M.H. Borgstein & H.C. Hofsink, 2000. Beleven en doen: consumenten en recreatie in de groene ruimte. Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, rapport 40012.

2001

- Bezemer, V., E. Verbij & P. Filius, 2001. Communicatie volgens Ko de Boswachter. Studie naar de rol van communicatie bij de vervreemding tussen bosbezoekers en bosbeheerders in Nederland. Wageningen, Alterra, rapport 212.
- Boer, T.A. de, E. Gerritsen & J.K. van Raffe, 2001. Beleving van bosbeelden. Een methode voor het bepalen van de belevingswaarde van bosbeelden en de resultaten van een pilotonderzoek uitgevoerd met deze methode. Wageningen, Alterra, rapport 250.
- Coeterier, J.F. & T.A. de Boer, 2001. Ruimte, Rust en Stilte. Beleving door burgers en indicaties voor beheer en beleid. Wageningen, Alterra, rapport 423.

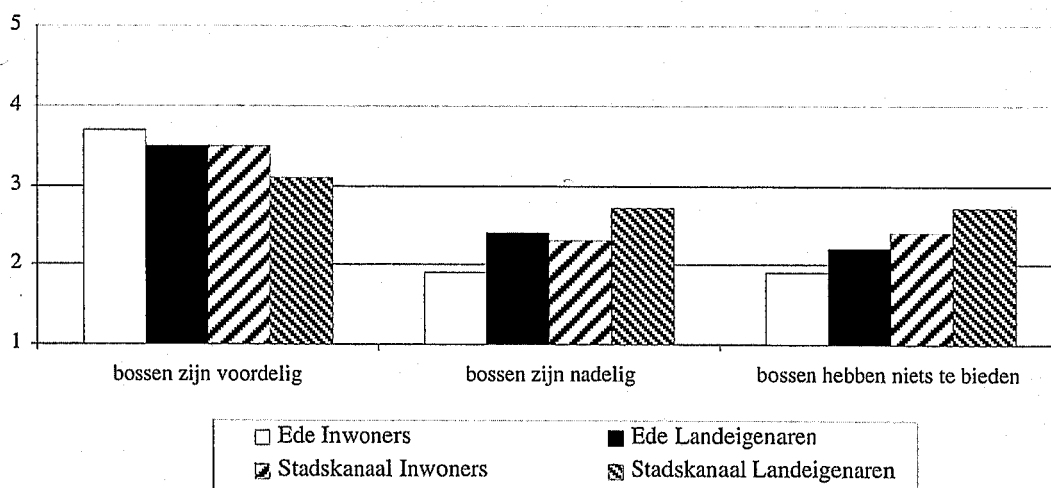
2002

- Boer, T.A. de & R. Schulting, 2002. Zorg(en) voor natuur. Draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2001. Wageningen, Alterra, rapport 453.

Kader 2: Meningen over de betekenis van bos in Ede en Stadskanaal

In het kader van een recent Europees onderzoek naar de rol van bosbouw in plattelandontwikkeling (Elands & Wiersum, 1999) is in de gemeenten Ede en Stadskanaal een onderzoek uitgevoerd naar de opinies van zowel bewoners en landeigenaren over de betekenis van het bos in het kader van plattelandontwikkeling. In dit onderzoek stond niet de mening over bos en natuur als specifieke vorm van landgebruik centraal, maar de mening omtrent de betekenis van het bos in het kader van de welzijnsbeleving (quality of life) (Elands, 2002). Aan de respondenten werden 12 vragen voorgelegd omtrent hun mening over de mogelijke positieve of negatieve bijdragen van het bos aan het lokale welzijn. Uit de antwoorden (Figuur 1) bleek dat de positieve opinies overheersen, maar dat ook zeker negatieve meningen voorkomen of dat er neutraal gedacht wordt over de rol van bos. De landeigenaren hebben over het algemeen een minder positief oordeel over de betekenis van bos dan de bewoners. En de meningen in het traditionele bosgebied Ede (met hoog percentage bos) zijn veel positiever dan in het herbebossingsgebied Stadskanaal (met laag percentage bos). De inwoners van Ede associeerden het bos overwegend als een natuurgebied dat onderscheidend is van het door landbouw gekarakteriseerde platteland. Terwijl in Stadskanaal het bos overwegend als een geïntegreerd onderdeel van het platteland werd beschouwd. De 'groene infrastructuur' van het bos verhoogt de landschappelijke waarde van het platteland.

Figuur 1. Opinions over de bijdrage van het bos aan het lokale welzijn
(1 = helemaal mee oneens, 2 = oneens, 3 = neutraal, 4 = eens, 5 = helemaal mee eens)

Een verdere statistische analyse gaf aan dat er vier verschillende opiniegroepen t.a.v. de betekenis van het bos onderscheiden kunnen worden. Deze werden gekarakteriseerd als respectievelijk enthousiast, positief realistisch, sceptisch en ongunstig gestemd over de lokale betekenis van bos (Figuur 2). Nog sterker dan in de eerste analyse blijkt hier het verschil tussen inwoners en grondbezitters en tussen het traditionele bosgebied en het herbebossingsgebied.

matisch vergeleken met de beleving en gebruikswensen van de boseigenaren. Zodoende ontstaat een beter inzicht in de vraag hoe de wensen van de gemiddelde Nederlandse consument ten aanzien van bos en natuur zich verhouden tot de wensen van de bosbezitters. In de tweede plaats wordt er ook meer aandacht be-

steed aan de differentiatie van wensen van verschillende categorieën van consumenten. Deze benadering is gebaseerd op de overweging dat in het bosbeheer niet uitgegaan kan worden van een grootste gemene deler aan publieke wensen ten aanzien van het bos, maar dat rekening gehouden moet worden met een

scala aan wensen van verschillende gebruikersgroepen. In het bosbeheer dienen deze veelsoortige wensen evenwichtig aan bod komen. In sommige gevallen kan dit geschieden door technische beheermaatregelen zoals zoning van voorzieningen en geleiding van bezoekers. In andere gevallen kunnen er echter

Figuur 2. Opiniegroepen met betrekking tot de betekenis van bos, onderscheiden naar doelgroep en gemeente (N=798)

Opiniegroep	Ede		Stadskanaal	
	Inwoners	Landeigenaren	Inwoners	Landeigenaren
Tegenstanders	1%	6%	3%	24%
Sceptici	17%	24%	33%	32%
Positief realisten	54%	41%	43%	28%
Liefhebbers	28%	29%	21%	16%

Uit deze gegevens blijkt duidelijk dat de opinies over de betekenis van bos lokaal sterk kunnen variëren. In het bosbeheer dient derhalve niet uitgegaan te worden van landelijke gegevens over gemiddelde boswensen, maar van gespecificeerde gegevens over de meningen van verschillende groepen van belanghebbenden en van de specifieke lokale betekenis van bos.

zulke uiteenlopende verwachtingen zijn, dat er ingrijpendere oplossingen nodig zijn zoals verboden op bepaalde activiteiten of gedeeltelijk afsluiten van gebieden. In het verleden werd er meestal van uitgegaan dat de beheerder zelf zijn fundamentele keuzes maakt ten aanzien van de gewenste soort en mate van functievervulling. Tegenwoordig wordt meer de nadruk gelegd op de rol van communicatie en overleg met de verschillende groepen belanghebbenden om tot een afstemming in doelstellingen voor het beheer te komen.

In het huidige draagvlak- en belevingsonderzoek wordt dus niet meer alleen aandacht besteed aan de vraag wat de gemiddelde beleving van bos en natuur is, maar tevens aan de vraag hoe de waarderingen en wensen van diverse maatschappelijke groeperingen zich tot elkaar verhouden. Hierbij wordt ook gekeken of deze verschillende wensen met elkaar harmoniëren of conflicteren. Een aanverwante vraag is nog wat voor mogelijkheden er zijn om conflicten tussen maatschappelijke groeperingen in hun wensen ten aanzien van bos en natuur op te lossen. De titels in het overzicht van recent onderzoek (zie kader 1) weerspiegelen het brede spectrum van aandacht van de laatste jaren.

Samenwerking tussen consumenten en producenten

Zoals uit het voorgaande duidelijk moge zijn, heeft het draagvlakonderzoek onder meer tot doel om te bepalen wat het maatschappelijk draagvlak voor het Nederlandse bos is en hoe de maatschappelijke waardering van bos kan doorwerken in het beheer. Bij de vertaling van de resultaten van het belevings- en draagvlakonderzoek naar het bosbeheer wordt in toenemende mate uitgegaan van de gedachte dat wensen van diverse maatschappelijke groeperingen in overeenstemming met elkaar gebracht dienen te worden. Met name de optimale afstemming van de eigen-gearde wensen van 'producenten' en 'consumenten' speelt hierbij een belangrijke rol. Vroeger dacht men daarbij veelal aan een afstemming via het marktmechanisme of via voorlichting en communicatie. Tegenwoordig wordt echter ook aandacht besteed aan de mogelijkheid tot meer (inter)actieve vormen van afstemming tussen bosconsument en -producent. Hierbij streeft men naar een meer directe betrokkenheid van consumenten bij het bosbeheer, met name van lokale gemeenschaps-groepen (zie ook Lambregts & Wiersum, dit nummer). Deze benadering is gebaseerd op de gedachte dat hierdoor niet alleen

een directe relatie tussen maatschappelijk draagvlak en bosbeheer gelegd kan worden, maar tevens dat het maatschappelijk draagvlak door deze participatieve werkwijze verder geoptimaliseerd zou kunnen worden.

In principe bestaan er twee mogelijkheden voor participatie van gebruikersgroepen in bosbeheer. In de eerste plaats kan door verschillende vormen van inspraak en medezeggenschap de betrokkenheid van consumenten bij het bosbeheer bevorderd worden. In de tweede plaats kunnen bos-geïnteresseerden zelf direct betrokken worden bij of zelfs verantwoordelijkheid krijgen voor het bosbeheer. Deze mogelijkheden worden tot nu toe vooral door de grote terreinbeherende organisaties verkend en deels al in praktijk gebracht (zie bijvoorbeeld Kalb, 2001). De opgedane ervaringen zouden voor particuliere eigenaren aanleiding kunnen zijn om in lokale of regionale verbanden ook enkele stappen in die richting te zetten.

Aandacht voor lokale diversiteit

In de hierna volgende vier artikelen worden enkele recente nieuwe inzichten ten aanzien van deze twee benaderingen nader toegelicht. In het artikel 'Draagvlak voor natuur' (De Boer) worden de resultaten van recent landelijk onderzoek naar het